

Дијалектика вере као замена за рат—поводом Извештаја са Гвоздене Планине

REPORT FROM IRON MOUNTAIN ON THE POSSIBILITY AND
DESIRABILITY OF PEACE, PENGUIN BOOKS, 1968.

Проблем рата и мира, питање о најбољим условима за могућност мира, сигурни смо да је као предмет разматрања непрекидно на дневном реду, али скоро да се добија утисак да нема могућности његовог решења. Ниједна генерација није слободна ове одговорности, јер је мир стално у опасности, а рат се шта више показује често и као нека врста човековог пратиоца у развоју и напретку. У сваком случају ово је питање увек пред нама, уз непрекидно међусобно опомињање да му треба прићи далеко отвореније, са више реализма и доследности, а опште је искуство да нам је мир неопходан и да су његове благодати далеко веће од сваког немира или рата. Међутим, реалност присиљава филозофе историје да укажу на извесну врсту законитости човековог развоја кроз циклусе рата и мира, а што опет на неки свој начин као да потврђује закључак о неопходности рата за ствар напретка. Низ студија већ имамо о томе. Можемо овде са своје стране да се сетимо и Достојевског који, такође, као да апологира рат као потребу према извесним условима положаја човека или његове несавршености.

У оквиру ове теме дошли смо најзад и до ове студије. Једне заис-

та необично интересантне студије, веома посебне када је у питању рат и мир, веома радикалне по свом ставу јер се овде указује на неопходност рата под садашњим условима организованости света, али се такође ипак изражава и нада у могућност мира „без последица“, односно без заустављања напретка, производње, културног развоја; то би се могло извести као закључак из овог Извештаја.

Ова студија у ствари то и јесте — Извештај једне комисије, или групе мисаоних и практичних људи, чији је задатак био да овом питању приђу са извесног новог могућег става који би био далеко радикалнији у прилажењу овом проблему од свих досадашњих; знамо да су све сви покушаји чињени до сада за ствар коначног утврђења мира показали сасвим неуспели. Та чињеница несумњиво да изазива потребу опет за новим напорима, за новим мислима, што све заиста мора бити веома ново, сасвим различито од свих досадашњих покушаја. Тако се наглашава, на првом месту, да нам је потребна и сама „нова метода анализе“. Да би се пак ова потреба што више истакла, једна толико посебна метода рада, спомиње се шта више и метод „византијска“, без агониза-

ције над културним и религиозним вредностима“.

Наравно ова студија или извештај није дело богослова; у њеном састављању они нису учествовали; али богослове она мора да интересује јер је ово суштински студија предмета испитивања могућности мира, могућности преласка светском миру. Овде се у ствари решава питање таквог организовања светског друштва како би оно заиста било упућено стварном остваривању мира. Међутим, како сада ствари стоје не може се рачунати са миром, јер живимо у свету у којем су руководећа друштва тако организована и постављена да је рат неминован по самој природи ствари садашње организације света. И не само да је рат као појам неопходан, већ, а што је толико драстично истакнуто у овој студији, тако усавршен, или тако организован, да без рата његов опстанак није могућ, његово одржавање развоја и прогреса.

У толико чудној и толико великој противречности садашње неопходности рата, али и нужности мира развија се мисао ове студије која има облик извештаја који су поднели својој Влади једна група јавних радника из САД.

На првом месту овде се истиче да мир у свету није теоретски немогућ, али да је вероватно неостварљив; међутим, то не спречава истраживање услова мира; то се овде такође подвлачи. Ова студија је занимљива, односно од велике је важности и због тога што се из ње види да питању „преласка миру“ не можемо прићи без песимизма, али не искључује се ни оптимизам да мир можемо организовати, у то се верује и поред тога што се не могу за то дати сви потребно уверљиви аргументи.

Истина, извесни ставови у овом Извештају су такви да смо склони да одбацимо икакву наду у могућност мира, а с друге стране сасвим реално се указује на познату истину да уколико до мира не дође да је и само човечанство у питању; збуњује опет и тврђење, што је и један од највећих парадокса за који се може чути у разматрању овог проблема, да при садашњем стању ствари, у овом поднебљу у којем сада живимо, у којем су друштва од почетка свога постанка тако организована, „као рату оријентисана друштва“, да ако би се и нашло нешто као решење, односно као замена за

рат, да би то била већа опасност за човечанство и од самог рата“.

Суштински ипак ово је студија о миру; али се ради о једном посебном начину третирања овог питања, мада коначно решење преласка ка миру није овде дато. Дат нам је само низ сугестија или мисли које подстичу тражење тог толико нужног реалног пута преласку организовању таквог друштва које треба тек самом својом природом да услови мир. Једном речју, задржавамо се на овој ситуацији баш због тога што она није уобичајена студија из области савремене политике у којој се дају савети одговорним преставницима у управљању друштва какве би директне кораке могли да предузму у својим земљама да би се дошло до вечито траженог мира. Ова студија није те врсте, већ су овде дате такве анализе које само успешно подстичу на нова тражења, на нове мисли, ради реализације нечега за шта се залажемо вероватно од времена првих својих покушаја организовања реда у свету.

Због тога је и подстрек богословима; јер се овде на првом месту тражи једна потпуно нова оријентација а не нова реорганизација, већ потпуно нова оријентација света са свим својим установама у правцу мира, а досадашње установе и организације, које данас постоје, све су постале и као такве рале у оквиру организације свог поднебља „ратом оријентисаних држава“.

До низа веома екстремних и заплашајућих закључака долази се у овој анализи при разматрању садашњег светског поднебља; у логици тога поднебља, на пример, предвиђа се застрашујуће, и поновна потреба „установе ропства“; тако да се читајући овај Извештај читалац збуњује до те мере да се пита колико се оведе ради о једној нормалној људској логици. На жалост, Извештај је рађен у оквиру једног необичног снажног интелектуалног напора и са свом потребном дубином логичног размишљања да је то један реалан извештај. Јер, испод свих у њему истакнутих ескремних ставова, открива се и снажан, истина неуобичајен, али веома реалистичан, у исто време, и дубоко хуман и логичан напор да се некако нађе пут стварном светском миру. Због тога што се и ради о напору оријентације мисли у организовању друштва ка стварном миру, богослов мора да са

посебном пажњом разматра све што је у овој студији речено. Има у њој и веома много дубоке богословске скромности; јер иако је ово веома обухватан проблем, са огромним претензијама пошто се ради о миру, његови састављачи на крају веома скромно напомињу да не желе ништа друго са овим „Извештајем са Гвоздене Планине“ до да подстакну јавну, што ширу, дискусију о елементима рата и проблемима мира.

Основна мисао која се истиче у овој студији јесте, као што смо већ поменули, анализа те сасвим парадоксалне чињенице, да уколико би се данас, при оваквом стању ствари, при постојању садашњих институција, начина производње, дистрибуције добара, успоставио светски мир, настале би такве промене у социјалној структури нација света, које се не би могле упоређивати ни са једним досадашњим револуционарним захватом. А то би било катастрофално по човечанство. Јер би то изазвало такву ревизију свега постојећег, и не да би то биле само економске последице општег разоружања, већ у једном ланчаном систему све би било подвргнуто промени до таквог степена, подвлачи се у овом Извештају, да све досадашње промене, за последњих педесет година, биле би безначајне према променама које би настале.

То би биле промене и политичке природе, и социолошке, и културне, и еколошке и било које друге, све би имало своје далекосежне последице. Закључак је подносиоца овог Извештаја да је свет у целини за такве промене неприпремљен. Другим речима, оно што се овде предлаже јесте нешто сасвим друго, али и сасвим реалније — пут миру неће се постићи кроз разговоре или дискусије непосредно о миру, већ пут миру је кроз попуно или најрадикалније мењање свих наших досадашњих економских, политичких, социолошких, културних, еколошких, начина решавања проблема о друштву; пошто су наша друштва „од свог постанка“ оријентисана по структури ка рату, потребна нам је тотално нова оријентација ка миру; то се може постићи са новим мислима, кроз нову организацију свега; јер треба условити могућност реализације мира без опасности по човечанство, иначе, уколико би нешто већ сада, одмах, нашли као замену за рат, више пута се овде подвлачи свет би био пред већом опасношћу и од

самог мира због свих последица које би наишле на светско друштво. То чудно звучи, али овде се даје анализа ове могућности. Једном речју свет није припремљен за мир. Мора се поћи од тога.

На чему се инситира у овој студији? На првом месту да рат као установа има и своје немилитаристичке функције. Рат може да буде окончан, мир може да буде закључен, али се онда поставља питање ко ће или шта ће да предузме „немилитаристичке функције рата“?

Са овим питањима писци ове студије крећу у разматрање „преласка ка миру“. Они посебно истичу да пре него се предузме икакав корак „у прелазу ка миру“ постоји низ других питања која се морају пажљиво простудирати. Важна је напомена која је овде учињена, да се у прилазу решавању овог питања не прејудуцирају „вредносни судови“, да ли је мир сам по себи добар или рђав, као и вредности које су везане за „положај мира“, — важност људског живота, супериорност демократских установа, највеће добро за највећи број људи, достојанство личности, или низ други „аксиоматичних вредности и неопходних за оправдање студије мировних проблема“. Овде се подвлачи да се кроз разматрање свих ових **вредности** практично није ништа успело. Међутим, и поред тога што се овде „игноришу вредносни судови, ... естетски и морални“, и „примењује стандард физике за начин мишљења“, ипак се каже од колике су важности за питање рата и мира извесни „нормативни ставови“, као и колико је само питање рата и мира тесно везано за „унутрашњу политичку организацију друштва“, „за социолошке односе њених чланова“, „за њихове психолошке мотиве“, „еколошке процесе“, као и „културне вредности“. Али сва ова питања зависе од природе самог друштва, да ли је према рату или миру оријентисано; а како су друштва данас по својој природи према рату оријентисана онда се само кроз рат или пред претњом рата могу и одржати. Шта више овде се каже да уколико се рат и не појављује на видiku, уколико нам не прети непосредна опасност од рата, он мора да се измисли, о њему мора да се говори, мора да буде претња, увек опасност.

То је такође један парадокс нашег времена, парадокс саме природе стабилности која нам је данас потребна, јер се верује да мир зависи од „унутрашње стабилности друштва“, али да се та стабилност може одржати само кроз претњу рата или опасност од рата:

Потребан је непријатељ, спољни, унутрашњи, класни, расни — он мора да постоји да би се могла да консолидује унутрашња снага и јединство друштва; да би се савладали његови опоненти, диседенти, или решили низ других проблема... Што значи да ратови нису у крајњој линији своје природе „резултат међународног сукоба интереса“, већ да до сукоба долази због саме природе друштва које је тако организовано... да захтева рат да би се одржало... Према томе „прелаз миру“ није ствар извесне процедуре, нагађања, или често механичка ствар, ствар организације, већ нешто далеко дубље, далеко радикалније је потребно да би се прешло могућности мира. Једном речју потребна нам је нова оријентација, нова мисао, да би човечанство било у могућности да без своје катастрофе постигне светски мир и настави са прогресом и развојем науке, да ствара дела културе и радости.

Ова толико немилосрдна слика садашњег нашег положаја несумњиво да мора да постигне богослова на размишљање о коренима оваковог стања ствари, ових парадокса, нечег толико неподношљивог у сваком случају ако је тако, а на жалост из ове студије видимо да има много разлога да верује у истину ове слике.

Богослови широм света могу да се осећају одговорни за овакво стање ствари. Колико нису успели у свом раду? Знамо за религиозне ратове, немиле, који су били изазвани због спорова око догми Цркве. Толико их је пуно! Међутим, знамо и за то да је баш то стање ствари, низ ратова који су на неки начин били изазвани споровима око догми Цркве, или бар им је дата формална страна тумачења да су резултат спорова око догматских истина, у сваком случају били су разлог за дубока разочарења која су водила широким нерасположењима против Цркве,

одбијању да се прихвати као Устава која може нешто да учини за ствар самог мира у свету, као што је то и био разлог и за само ојачавање атеизма, и у сваком другом погледу разлог за одбијање да се прими хришћанско учење као „спасавајуће“. Све је то водило и томе, што данас често, такође, констатујемо као своје садашње стање — секуларизацији друштва, или таквом стању друштва у којем Црква више нема потребне моћи за ојачавање човека у одлучијувим питањима живота, било да је у питању тражење његовог смисла, или пак успостављање стабилности. Тај процес „секуларизације“ као што знамо почиње већ за време Ренесанса, ојачава кроз „велику менталну револуцију“ у 17 веку, појачава се још више у 18 веку, у Веку просвећености, и још више у току Индустријске револуције, нарочито после француске револуције, и траје све до данас. Констатује се ојачавање једном речју таквог једног расположења према којем Црква све мање има моћи и утицаја у светском друштву. Тако да можемо да говоримо о томе да савремено поднебље у којем живимо далеко је више под утицајем тога расположења неприхватања Цркве у решавању светских питања, него у налажењу рационалног расположења за прихватање Њеног учења. Међутим, Црква и хришћани присуствују у свету и после Ренесанса; њихова улога је нарочито велика у развоју науке и технологије, уметности и философије, због чега ипак нису ни потпуно ослобођени одговорности за овакву једну збуњујућу слику или стање у којем се налазимо. Али, читајући овакав један извештај, као овај са „Гвоздене Планине“, лако запажамо колико је слика савременог света коначно и резултат једне упорне борбе за излазак изван поднебља, Св. Писма, или Откривања, на основу извесних ново домишљених теорија или нових таблица морала, и онда у одбијању да се Оно задржи као даљи фактор усавршавања. Игнорисање традиције Откривења, или познате песме анђела о слави Божијој и миру међу људима, видимо да све више условљује даљи развој светског друштва као „ратом оријентисаног друштва“, мада је један огроман светски апарат реторике активиран у акцији за мир.

Најбоље сведочи о томе баш наша сама савремена борба за мир која се показује толико парадоксна, јер се поставља питање шта би заменило „немилитаристичке функције рата“ које су бројне и сада корисне; шта више према садашњем стању ствари и толико нужне да прети катастрофа уколико би се одједном обезбедио светски мир, јер се сада ратови показују и као подстицај развоја, вршећи огромне немилитаристичке функције кроз своју милитаристичку природу.

Те немилитаристичке функције рата су бројне на пољу економије, запослености и потрошње, јер су стабилизатор модерног друштва, политички, подстичу утврђење националног суверенитета, подстичу национална осећања, а што онда испада да је спољни непријатељ и потребан; овде се у овом Извештају наводи и низ других примера, на пример, рат се показује и као стабилизатор у еколошком смислу речи, када је у питању природна околина очвека и прилив становништва, а онда рат се показује и као инспиратор научног и уметничког стварања; позната су нам велика дела литературе и уметности уопште која су постала у току неког рата. Рат је несумњиво непожељан, то се каже и у овом Извештају, али у оваквој природи друштва, у поднебљу у којем смо, које је „ратом оријентисано“, рат оправдава себе; јер и ако **непожељан гост** показује се као „општи социјални фактор ослобођења унутрашњих снага друштва“, као идеолошки пречистач“, као потреба, или и као подршка „психолошке функције владавине старијих над млађим“, а исто тако и као средство за боље разумевање међународних односа.

Наводе се овде и сви они покушаји било на економском, политичком, социјалном, еколошком, културно научно, који треба да замене све немилитаристичке функције рата, које иначе подстичу развој друштва, јавне радове, велике пројекте у испитивању васионе, масовне организације здравствене службе, и низ других значајних пројеката, као и свих других стимулативних напора за развој науке и уметности. Али се исто тако овде износе и сви примери неуспеха свих тих покушаја да се замени рат и пређе трајном миру. Цена мира, каже се овде, далеко је скупља, тражи далеко веће напоре. То

је мисао ове студије; управо да је прелаз миру далеко дубљи проблем, да су нам потребни далеко радикалнији потези. Потребне су нам потпуно нове мисли, али се оне, каже се овде, на жалост тешко усвајају, на њих се тешко прилагођавамо. Према овој студији налазимо се у таквом парадоксу да и поред тога што би приоритет припадао тражењу могућности за „један општи живи мир“, нажалост, приоритет за сада мора да буде дат, по нужности, даљој важности успешног континуитета ратног система.

Међутим, ово је студија о миру, јер се суштински у њој анализира могућност „пажљивог наставка рада за мир“, који нам се може ипак открити као стварни мир, без обзира да ли смо или не припремни да га дочекамо. Али, с друге стране овде опет видимо од колике је суштинске важности за опстанак светског друштва планирање рационализације и увећавање ратног система. Прелаз миру мора да име једну необично пажљиву припрему, иначе би последице како се то овде подвлачи биле катастрофалне.

Читаоцу ове студије намеће се питање, а то је и њен циљ, о оном фактору који би коначно био најпожељнији као стабилизатор мира или фактор чија би активност преобратила, савремено ратом оријентисано друштво“ према оријентацији ка стварном миру.

У овој студијској групи која је потписала овај Извештај не налазимо занимање богослова. Али и поред тога овај Извештај носи у себи такве радикалне елементе који веома јасно указују на неопходност присуства богослова у оваквој једној проблематици.

Пре свега колико је хришћанство, једном речју, одговорно за овај и овакав наш положај пун толико парадокса да остајемо збуњени и скоро без одговора као и пред питање да ли је наш Универзум отворен или затворен, да ли је број тачака у простору ограничен или није. Ми често чујемо, као у неком „победничком“ заносу да Црква више нема оног утицаја који је некада имала, да Она више није снага која „моделира ум модерног човека“. Има ту и истине. Али, присуство и таквих питања, као о Универзуму и месту човека у њему, као и ово о миру и свим парадоксима мира и рата, чине стално и нужно даље Цркву неопходно присутном у светском друштву.

На првом месту познато нам је колико Црква, хришћани широм света, носе у својој мисији и напор рада за успостављање мира међу народима. Хришћани су присутни на свим скуповима где се решава о овом питању; управо они се залажу за то.

Ова студија са својом тезом о новој оријентацији светског друштва, а не реорганизацији, ипак подсећа богослова на то да захтева од својих суграђана да се у мислима враћају у она времена када се Црква појављивала са својим учењем у једном свету које је заиста било ратом оријентисано, и то толико сурово да је у себи истакнуто гајило и правну апологију робовласничког поретка.

Огромно је то за нас искуство, данас исто тако као и увек, да се Црква у том друштву појављује без тражења „промене организације владе“, без предлога „реформисања државних установа“, самог „социјалног система друштва“; напротив, Црква на свој начин је веома легална према њему, и поред тога што га не усваја, али се и не бори против њега на уобичајени начин када се изражава револт против нечега што се не може да усвоји. То је већ врло добро познато, као и то да у ствари Црква тражи у то време нешто сасвим друго — нову оријентацију, нов поглед на свет, оно што треба да буде услов за улазак у једно ново поднебље а које би онда само по себи, снагом свог духа развоја мењало према најбољем све што треба да се промени у циљу да буде савршеније. На првом месту радило се о једном сигурном погледу или уверењу о вредности појаве човека у свету и историји, нечега што тада није било, и што је условљавало сву збуњеност и несигурност тадашњег интелектуалног и моралног поднебља. Потреба се осећала за таквим једним погледом, који се тражио, и који је коначно био и ОТКРИВЕН.

Једном речју Црква се појављује са једном новом концепцијом или једним новим погледом о човеку и његовој слободи. При чему се, пре свега у том новом погледу на свет и човека, није постављало питање реконструкције друштва, а то се међутим, питање баш и постављало у интелектуалном и моралном поднебљу антике, а Црква само поставља питање нове оријентације човековог погледа у разумевању саме вредности живота, о истини-

тости његовог погледа на смисао и вредност егзистенције свега, историје и човековог места у њој. То је била нова оријентација.

Од појаве Цркве та „нова оријентација“ има своју еволуцију. У једном погледу може да се пребацује Њеном раду да је спора, како би то неком површном посматрачу изгледало. Али рад Цркве или еволуција Њеног рада има један сасвим други смисао од уобичајеног нашег поимања еволуције или прогреса.

Међутим, уколико узмемо у обзир старост светских империја, њихових милитаристичких машина, толико „ратом оријентисаних друштава“, као што су била сумеранска, акађанска, египћанска, вавилонска, асирска, персијска, индијска, кинеска, итд., лако закључујемо како и колико садашња наша теза о друштву „миром оријентисаног“ почиње да се гаји у једном малом народу Израиљу, у којем се и једино тада вршила и позитивна припрема за дочек Мира, Спаситеља, Кнеза Мира; нешто што налази своју дефинитивну и пуну реализацију у „појму Цркве“, као „појму мира“, као „појму друштва“ које је најрадикалније, колико се то може човековим способностима опажања разумети, оријентисано према миру, са једном потпуно новом концепцијом слободе.

Истина, проимедба се несумњиво намеће да рат ни до данас није острањен. Али тај захтев за оријентацијом према миру није учињен преко „утврђивања ратног система“, а по нужности несавршенства људске природе рат се продужава. Сваки нов члан светског друштва рађа се са истом природом као и увек, као и у времену појаве Цркве. Шта више, знамо и то колико су „теме Цркве“ биле искоришћене као **разлози за рат** од деструктивне или морално необликоване људске природе. То је у ствари континуитет оне „негативне припреме рода људског за дочек Спаситеља, Кнеза Мира; или, то је питање недовољног продора хришћанске идеје „нове оријентације“ ка миру.

С друге стране уколико узмемо у разматрање старост античког света, старих империја и њихових друштава, њиховог постојања, од више од пет хиљада година до појаве Цркве, наше хришћанско друштво, са непуних две хиљаде година, учинило је огроман напредак у оријентацији према миру, и поред

тога што оно ни најмање није реализовано, не само колико треба, већ ни најмање уколико се упореди са ратовима античком света. Ратови и даље трају. Али, разлика је у томе што ми говоримо о томе, познајемо тај проблем, осећамо његову реалност — то потврђујемо својим залагањем и дискусијама о победи добра, о победи идеје моралног поретка, одбране слободе. Не верујемо у победу најјачег већ најбољег, оног које најближе моралном поретку суштине света.

На свој начин нам то потврђује и овај „Извештај са Гвоздене Планине“. Стање је то нашег ума, хришћанске оријентације, тај реализам, или то сазнање; како треба да се припремамо за светски мир; он је могућ, али уз признање своје несавршености, и због чега потврђујемо потребу за развојем „ратног система“, док се не доспе до услова за прелаз ка миру. Видели смо да се потврђује да он може да буде и изненадан, нешто што би богослов рекао — као благодат. Због тога нам је потребно и искуство забележено у Светом писму, то је искуство „позитивног припремања за дочек Спаситеља“, или мира. Тај „позитиван став“ према светском миру се осећа као реалност или као могућност, то није мир или утопија — ми сасвим јасно сагледамо сву његову реалност и могућност.

Може да се укаже на то, ма колико то било „нереално“ колико ми то знамо, да је мир ипак могућ уз све сумње, на основу теза или доктрине Цркве, њеног Откривања. Тај пут на свој начин постоји у нашој подсвести, он се гаји вековима, као нада, као вера, као љубав.

У филозофији се историје већ и дискутује о томе, на основу и савремене науке, физике или психологије, колико је наш универзум ипак нешто срећено, веома утврђено, коначно ван домашаја наше контроле, али у шта имамо поверење, наду, веру и према чему гајимо љубав, односно прихватамо као радост, што је и радост живота. Ми имамо илеју мира.

Све то лежи на неки начин у нашој подсвести, као и у основи нашег универзума. Међутим, површински слој наше свести, наше спољне и интелектуалне као и револуционарне акције, нису још довољно јаке да успоставе и спољни ред колико то зависи од развијености у нама појма слободе, или

наше приправности да тај појам разумемо и реализујемо; сазнање које значи и ствар оријентације миру. Не само у психологији већ и у историји, или филозофији историје, може да се дискутује, што филозофи и чине, о пробијању доњих слојева наше свести, слојева реда, у горње, у којим још није успостављен ред. Али се доњи слојеви свести у историји осећају присутним и у горњим слојевима, у присутности међу нама и саме идеје Мира; нешто што у тој реалности није постојало у античком времену.

Овом питању исто тако можемо да пређемо и са друге стране; кроз анализу како су и на који начин огромне милитаристичке машине старог света замењене „првом хришћанском државом“ која излази на светску позорницу историје са најмањом милитаристичком посадом која се могла у том времену замислити, уколико се упореди са војним машинама империја Египта, Вавилонa, Асираца, Персијанаца, итд., међу којима идеје Мира у данашњем смислу речи уопште и није било.

Песма анђела „Слава Богу на висини а међу људима мир и добра воља“, приликом рођења Господа Исуса Христа, може многим изгледати као „нешто романтично“, једна сентименталност, без стварног утицаја, без оне прагматистичке снаге да делује на оријентацију људи. Али баш та чињеница да се после рођења Христа нагло смањује функција милитаристичке организације, бар у првој хришћанској држави св. цара Константина, Теодосија или Јустинијана, организатора весељенских сабора Цркве. Прва хришћанска држава је оаза мира међу дотадашњим империјама света. Њена милитаристичка снага јесте одбранбена снага, и за тај циљ се и усавршава, такође, и као „ратом оријентисано друштво“; оно усавршава свој „ратни систем“, али и омогућава развој једног друштва које постаје основа савременом свету у културном погледу, са објашњењем на првом месту „значаја појаве човека у историји“. То је једно ново светско друштво које сведочи о могућности оријентације према миру.

Затим можемо да пратимо кроз историју нових циклуса рата и мира ту чињеницу да уколико се утицај Цркве у светском друштву јаче прихвата, милитаристичке организације су мање, уколико тај

утицај опада оне су веће. Век просвећености са својим идејама нам доноси и организацију Наполеонове армије, „дотода невиђене у Европи“, али и уверење које предходи овом наполеоновском подухвату да Црква нема много реалног да пружи човеку у циљу његове оријентације ка бољем друштву. На том уверењу на пример појавиће се и филозофија Ничеа и све последице нечеовске идеје о моћи што претходи новим милитаристичким, познатим, подухватима. Даље можемо да пратимо са пуно доследног реализма статистичких и прагматистичких података; да уколико теме Цркве све слабије интересују модерног човека, да се уколико и више показује нужност утврђивања „ратних система“, и шта више прети нам опасност од „мира“, јер нисмо припремљени, као што смо то споменули, да га дочекамо или се њему преоријентишемо; јер такав мир може да буде и већа опасност и од самог рата. Заиста то је један од највећих парадокса који можемо да откријемо међу нама. То није фантазија зла. Другим речима сви наши разговори о миру у овом нашем оваквом поднебљу у којем смо, у поднебљу „наше просвећености“, у „друштву још ратом оријентисаним“ које се не интересује за питање „значаја појаве човека“, и верује да Црква није „реална“, и шта више гаји антагонизам против Њених погледа на живот; онда ти и такви разговори заиста се показују само као празни, реторика, израз једног хуманизма који то није.

С једне стране ми имамо хришћанску поруку о миру, **Песму анбела**, коју смо усвојили у своје време као чињеницу реалног разумевања потребе за једним новим погледом на свет, од оног који је гајем у културама дохришћанским — милитаристички оријентисаних империја, „ратом оријентисаних друштава“; то усвајање је била једна реална потреба, потреба за једним новим светом, оријентисаним према другим идеалима од оних који су постојали у робовласничким империјама. То се усвајање лагано кроз делатност Цркве спушта, могли би да кажемо, у најдубље слојеве наше свести, у којој хришћанска дијалектика вере, њене догме, организују мир.

Данас исто тако, притиснути стварном потребом за миром, јер је у опасности цео свет и његов опста-

нак, тако се каже на једном месту и у овом **Извештају са Гвоздене Планине**, присиљени смо да тражимо, или истражујемо, онај фактор који би деловао на најдубље дубине наше свести или нашег друштва на једној његовој новој оријентацији према поднебљу у којем би се могла да изврши трансформација од „ратом оријентисаног друштва“ ка „миру оријентисаног друштва“. То је реална потреба. У то се не сумња, али се сумња у морални фактор који то треба да изврши, који за то има снаге. Ко треба да нам каже шта треба да учинимо. Односно ко треба да нам да потребну снагу да учинимо што треба?

Богослов верује у то да ће то бити сам живот, сама потреба, уколико то људи сами не осете и не прихвате, не чекајући последњи моменат када према вери хришћанина, сам Бог интервенише, уколико људи не учине сами нешто као превентивно, као израз њихове слободе, или дара који имају у појму слободе и разумевања моралног поретка света. Али, из историје видимо и то да када долази моменат да се „гине у моралном злу“, да хришћанска нада у љубав, у Бога, увек доживљава као искуство интевенције; прва таква била је на граници античког времена, времена које се обележава и као „пуноћа времена“, као долазак **БЛАГОДАТИ**; овај хришћански термин налази свој израз у процесима историје у оним спољним акцијама, које имају израз слободне људске интелектуалне активности, али које се не могу да разумеју откуда да се догоде баш тада и у том времену. Изгледају као поклон, дар, нешто што се деси да спречи катастрофу. Може да има и облик каквог научног открића, или често и изненадно закљученог мира, под веома изненадним околностима. У једној реченици се и у овом Извештају предвиђа таква једна могућност — долазак мира и када ми нисмо за њега припремни. Али морални поредак света тражи човекову активност као моралног агента једног универзума који у својим основама носи концепцију појма Добра или Љубави; на крају око чега се и сви појмови везују, за слободу личности, за праведност, за прогрес, за могућност васпитања према појмовима добра.

Вером у те и такве основе света, у његове метафизичке основе добра,

у Мисао љубави из које се рађа свет, може се нешто трајније учинити за ствар оријентације светског друштва према миру. Јер мирољубивост је ипак ствар унутрашње развијеног човека, његовог разумевања смисла историје. То није ствар утакмице ко ће нешто више да „уради за мир“ ради оправдања својих погледа на свет, њихове потврде и победе, та дијалектика условљује рат, већ је то ствар организовања саме природе друштва у једној отворености рада, које би као такво условљавало и оријентацију ка миру. То је ствар унутрашње развијеног човека у хуманизму љубави дијалектике вере, продирања ка метафизичким коренима добра, у метафизици искуства љубави. Реализам искуства ове дијалектике рађа ће услове за оријентацију према миру.

Социолог Фром, који иначе није религиозан у хришћанском смислу те речи, каже да је религија ипак нужна човеку, уколико се разуме као „известан систем мисли и акције групе која даје појединцу оквир оријентације и циљ оданости“. Наравно овде је опет питање која то религија треба да буде, о каквом се систему ради и о каквим циљевима. У сваком случају верује се у правду и у љубав, о којима се дискутује. Али све се те дискусије о вредносним системима, о оценама вредности показују и као переалне. Јер се реално опет увиђа недовољност свих наших судова о вредностима са којима бисмо се успешно могли да заложимо за друштво миру оријентисано, већ смо принуђени да се залажемо за друштво ратних система, уз сву осуду рата; један парадокс, могли бисмо да кажемо, који има свој извор у сукобу наше свести и подсвести, оне свести која је средила хаос доњих слојева свести, али који још нема снаге да нађе израз у спољним интелектуалним или вољним акцијама, као и оне свести која је свесно усвојила или усваја идеју мира, али која још није допрла до најдубљих слојева наше свести; ова подељеност је ствар људске несавршености, или како богослови то кажу, ствар првородног греха; откривамо је у свакој појединачној свести, као пут од „доле на горе“, али и од „горе ка доле“, нешто што можемо да откријемо и као борбу међу члановима и самог друштва. Или, још и даље и као борбу међу народима; јер то је питање јединства, или и шта ће да преовлада — хаос или ред, било у

једном појединцу, или целом народу, или у свету међу народима; у међу времену се морамо залагати за ред, кроз рад и на усавршавању „ратних система“, који нам обезбеђују мир кроз међусобно негирање ратних система. То је нужност; али исто тако осећамо и нужност створног мира за који морамо да радимо. За њега и радимо. На пример овај Извештај у свој његовој реалности јесте рад за мир, јер сагледа сву реалност овог питања. Он тражи истраживање, као што је и сам резултат тога.

Али ми се налазимо у једном свету, у једном космосу, у којем такође све јури једном својом страном ка хаосу; то је онај закон ентропије, смрти света. С друге стране све тежи у свету моралне свести човека ка савлађивању хаоса; улаже се напор да се уздигнемо изнад хаоса, то је етички напор да се уреди свет и да му се обезбеди будућност, да се он поправи, са том наодом се живи. У оквиру те наде, у пркос научних саопштења, да предстоји крај света, човек живи са вером, наодом и љубављу, да ће победити не оно што је најаче, већ оно што је етички најбоље, не милитаристичко расположење већ морално, појам добра. Тим се потврђује и вера у човечанство. То је пут ка „горе“, пробијање ка реду, поретку, из средишта реда у којем смо савладали хаос и коначно верујемо у постојање моралног поретка, за чије се одржавање старамо, у који верујемо; то је вера да ће оно што је етички најбоље да ће то победити. Наше организације „добра“ и „зла“, наша испитивања добра и зла, падају пред Законом добра који се коначно показује и као фактор који детерминише свет и његов развој. Нама једино остаје да у слободи сарађујемо са Њим. Можемо му се одупирати, не усвајати га, али коначно га морамо усвојити, јер је то и наша коначна потреба, с обзиром да је то и Закон кроз који се једино свет и може да одржи, као свет реда са извесним моралним циљем. Наше истраживање у том погледу јесте наша слобода. Уколико то истраживање пратимо са напором крајње искренности, долазимо, као што видимо и из овог Извештаја, до таквог парадокса који не можемо да решимо изузев што се међусобно позивамо да га решавамо, и што је морална обавеза да то и чинимо. Зато што верујемо у логику моралног поретка света, морамо да верујемо и у његову будућност, као и у могућност преласка ка „миром организованог дру-

штва". У том погледу имамо искуство краја античког времена и појаве у историји оног момента који се обележава и као „пуноћа времена“ када су анђели запевали и своју песму „мира и добре воље“.

Међутим, ипак морамо да се питамо шта стварно да предузмемо у парадоксу положаја у којем се налазимо у којем осећамо и разумемо једну ПОТРЕБУ, али коју не можемо да следимо на позитиван начин, већ више негативан, али са вером у могућност достигнућа онога што нам је потребно? Богослов има само један одговор — бити отворен као сарадник Моралног поретка света, а то значи следовати појам слободе! У ком смислу? Усавршавати своје друштво, и поред тога што је као и свако друго „ратом оријентисано“, са свим његовим установама, које на у ствари и ограничавају слободу, али у условима наше несавршености и дају, обезбеђују. Под тим „усавршавањем“ разумемо на првом месту слободну интелектуалну активност усвајања тема Цркве, Њене слободе да говори о тим темама, о темама своје догматике, дијалектике вере. Укључи ти то у план слободне дискусије, која у једној дијалектици нужно богати личност човека, значи заинтересованост за стварне проблеме живота, за парадокс пута хаоса али и уздицања ка поретку у којем влада Закон добра. Стварно уношење ове проблематике у свест човека, у његов интелектуални живот, у његову активност, значи и сређивање личности, његово богаћење до границе када не осећа потребу за „влашћу“, а то значи за ратом; већ за развојем ка радости разумевања значаја живота. Нешто што је ван категорије икаквог експериментисања, већ један од најузвишенијих циљева слободе истраживања услова мира, а у шта се укључује и сам проблем дијалектике вере, веровања и неверовања, али у миру или радости поднебља добре воље о којем су певали анђели. Тај рад или сазнање „богослов то жели да истакне, јесте први услов ка оријентацији према друштву које је „миром оријентисано“. Јер само празна свест, свест без садржаја, без тражења разумевања живота, свест чија је интелектуална активност сведена само на спољну активност, на рад без вере, тражи власт, односно рат; као што је и „вера без добрих дела“, или без рада празна. То је ствар еволуције, наде, да ће, а искуство то потврђује, остати у животу.

не оно што је најјаче, већ оно што је најбоље. То најбоље биће она фактор или чинилац, односно медијум посредник, преко којег ће се извршити прелаз ка друштву „миром оријентисаног“. То је активност, то је пут на „горе“. Тим путем се пошло кроз прву хришћанску државу, кроз мир тражења и истраживања значаја живота. Радост тога истраживања Црква одржава кроз мир, мир симбола седам светих тајни Цркве.

Да ли је потребно онда да кажемо да само један дубоко унутрашње развијен човек, необично богат са усвојеним вредностима разумевања живота, са дубоко развијеном хуманостићу, као и укусом мира и разумевања развоја дијалектике вере, разумевања живота као духовно-културне вредности, са правом на мир и радост истраживања, да је он најсигурнији сведок преласка од друштва ратом оријентисаног ка миру оријентисаног; несумњиво да један тако богато развијен човек, самом својом природом, неће бити обузет таквим површинским интелектуалним акцијама које условљавају потребу за доживљајем живота као вредности кроз појам власти, односно рата. Али, овде се открива и тај парадокс да развој личности, њено усавршавање, мора да буде и део система власти, а што значи организовање услова за развој према бољем. То је дијалектика развоја у коју се укључује и дијалектика вере, а то значи слободе истраживања у поднебљу мира и добре воље. Јер друге гаранције нема од те, да кроз васпитање за дубоку заинтересованост за значај дара живота, кроз откривање његових моралних дубина, кроз мир љубави и међусобне помоћи народа народу, или човека човеку, а што треба да гарантује и усавршавање власти која треба да служи организовању најбољих могућности слободног истраживања. Због чега онда та власт мора да постоји. због човекове несавршености; као што мора да постоји и усавршавање „ратних система“, или друштва ратом оријентисаног“ уколико се доди стално у питање то што је основно — право на слободно истраживање, у миру и радости, заштиту од несавршености, од мржње; заштиту моралног поретка који је миру оријентисан; тако да у овом поднебљу садашње наше несавршености можемо се надати да ће усавршавање ратног система, у дијалектици сукоба, остати само као „усавршавање“ које

ће негирати и сам рат кроз успех своје функције чувања моралне активности стварног усавршавања чији ће коначан резултат наћи свој израз у једном светском миру, којем се приближавамо и од њега удаљавамо, све зависи колико стварно усвајамо поднебље песме анђела о миру и доброј вољи; која уколико не изгледа реална, реално је онда присуство потребе рата, или страха од рата, за постизање потребне унутрашње стабилности, једна реалност која указује на реалност „песме анђела“.

Само у том случају се онда можемо надати, а о чему имамо такође

богато искуство из историје развоја науке и уметности, да тај и такав човек са великом тематиком истине, о којима учи Црква, може да ствара и велика дела науке и уметности, кроз своју дубоку инспирацију и занос у истраживању великих истина о појави живота и његовог значаја. Рат нам тада није потребан, али уколико се живи једним малим и „сетним животом“ само-интересовања за једнудимензионалност живота, у тој једностраности, рат је неопходан као реалност кроз коју се открива реалност ЦЕЛИНЕ.